

LEZINGENCYCLUS 'DE WIJZEN IN HET OOSTEN'
VERSLAG LEZING FEMKE HALSEMA
18 september 2013

Wat betreft Overijssel pretendeert ze niet het gebied goed te kennen, ondanks dat ze uit Enschede komt. Destijds werd Enschede geraakt door het faillissement van de textielindustrie wat leidde tot immense werkloosheid en gebrek aan perspectief. Volgens haar heeft Overijssel een gigantische inhaalslag gemaakt, wat onder andere blijkt uit de levendigheid en culturele activiteit. Overijssel scoort net iets lager dan het landelijk gemiddelde op het gebied van economische groei en arbeidsproductiviteit, maar vanuit het overeind krabbelen na bijvoorbeeld het textiel faillissement is de huidige positie zeer goed.

Ze heeft een paar jaar geleden het boek 'Geluk, voorbij de hyperconsumptie, haast en hufferigheid' uitgebracht. Volgens eigen zeggen verscheen het net te vroeg, omdat het besef van de crisis nog niet in de politiek was geland en onder andere banken waren nog niet bereid na te denken over de oorzaken van de crisis. In het boek van Halsema staan wel oorzaken genoemd. De belangrijkste oorzaak van de financieel-economische crisis is de jacht op materiële welvaart. Het gaat niet om de behoefte van consumenten, dat is juist waar de economie op draait. Het gaat om hyperconsumptie, die wordt voortgedreven door de dwingende behoefte nieuwe dingen te hebben. Telefoons zijn daar een voorbeeld van. Ook Halsema zelf voelt lichte ontevredenheid met haar Iphone4, waar niets mis mee is, wanneer de Iphone5 op de markt komt. Halsema leest een voorbeeld uit haar boek over 'luxury fever', over iemand die een nieuwe barbecue gaat kopen. De man is uiteindelijk een ontevreden consument, omdat hij thuis komt met een dure, barbecue, maar is toch ontevreden omdat er barbecues waren die nòg duurder en hipper waren. Die enorme drang naar consumptie maakt kwetsbaar voor hoge hypotheek en creditcard overschrijdingen. Halsema wil stilstaan bij waarom we dat doen. In de VS heet dit fenomeen 'keeping up with the Joneses'. Het maakt niet uit of je geld hebt, maar wonen in buitenwijk en het hebben van een goede auto voor de deur, geeft het idee van een welvarend en gelukkig gezin. Luxe goederen zijn een symbool van status en succes. Daardoor worden mensen kwetsbaar voor aankopen en verslaving. Vaak koopt Halsema iets omdat ze denkt dat ze er gelukkig van wordt, bijvoorbeeld keukenmachines door de fantasie over lekker en uitgebreid eten en het zogenaamd beginnen van een nieuw leven.

De vraag is of dat waar is. De mens heeft een levensstijl ontwikkeld van het kopen van status, lenen en hopen op een gelukkig leven. De nadelen zijn uitputting van natuurlijke hulpbronnen en onomkeerbaar gebruik van natuur en grond. Dit is alleen vol te houden met maximale economische groei en dan ook maximale arbeidsproductiviteit, maar onze samenleving kent ook een groot aandeel lage arbeidsproductiviteit. En juist de wedren van groei leidt tot uitstoot van mensen die niet kunnen meekomen in de harde samenleving. Dit leidt weer tot het verdwijnen van de middenklasse. Een deel daarvan gaat naar de hoge klasse en de rest naar de arbeidersklasse. We krijgen steeds meer een vechtsamenleving met grote inkomens tegenstellingen. Dit is tevens een verschuiving van het Rijlands naar het Angelsakische denken, dus harde tegenstellingen. Dit leidt tot afname van vrije tijd voor werkenden, want zij hebben geen tijd om die leuk te besteden, ze zijn permanent druk om zorg en arbeid te combineren. Aan de andere kant zijn er mensen met veel tijd, maar zonder geld om die tijd leuk te besteden, wat weer leidt tot onbehagen.. Deze ontwikkelingen hebben effect op individuele levens, maar ook op de samenleving. Alles wordt geëconomiseerd, zoals de huisarts en jeugdzorg of de stopwatchzorg in de thuiszorg. Alles moet zo goedkoop mogelijk, zodat we zoveel mogelijk aan consumptie kunnen besteden. Het gaat om drukte, verharding van de economische en sociale verhoudingen en hufferigheid. Dit laatste kom je steeds meer tegen. Ga maar eens boodschappen doen en voor de zoveelste keer in de verkeerde rij staan. Dan ben je (en Halsema geeft toe zij ook) niet altijd een prettig mens. Zeg nou zelf; wie blijft er plezierig in de file? Soms kweekt de cultuur die hufferigheid, door er

een premie op te zetten, zoals in het tv-programma de Gouden Kooi, waar 'terrorJaap' een miljoen euro kreeg voor hufferigheid. Onze levensstijl heeft dus een fors aantal nadelen; de hyperconsumptie zet een aantal waarden onder druk die we als mens heel belangrijk vinden, zoals rentmeesterschap, sociale rechtvaardigheid, rust, zorg voor elkaar en aardigheid. Als burgers hechten we aan deze waarden, maar als consument treden we ze met de voeten. We hebben in onze hersenen een burgerdeel dat het erg vindt dat er slecht betaalde werknemers zijn en dat de middenstand kapot beconcurrereerd wordt. Het consumentendeel denkt aan het product dat veel goedkoper is dan bij de lokale winkelier. Dan legt het burgerdeel het altijd af, want het consumentendeel geeft een bevredigend gevoel.

Moraliserend optreden 'gij zult minder kopen' werkt niet, omdat we onze levensstijl te lekker vinden en het ons een gevoel van succes, status en geluk geeft. De Twentse filosoof Hans Achterhuis zegt dat je wel voorwaarden kunt stellen voor moreel gedrag, door dit mee te nemen in de inrichting van de economie en het sociale stelsel. Door ervoor te zorgen dat mensen zich gaan gedragen op manier dat jij prettig vindt. Uitspreken voorzichtig te rijden of ze een autogordel geven. Halsema is steeds weer verbaasd dat de tram in Amsterdam niet naar bos gaat. Hier wordt gedrag dus geleid door de omgeving en arrangementen. Door de hoge grondprijzen verdwijnen sportvelden uit de stad naar de randen van de stad. Door de financiële en psychologische drempel zullen stadskinderen met minder kansen daardoor minder snel gaan sporten. We hebben niet in de gaten dat ons gedrag wordt gestuurd door de inrichting van de omgeving en de economie.

Het aantrekkelijk maken van een verandering van levensstijl, moet gepaard gaan met het ontlenen van status en gelukkig worden. Een deel is gewoon eigen verantwoordelijkheid. Halsema haalt een onderzoek aan naar een disfunctionerende scholengemeenschap, waar de Raad van Bestuur een kantoor huurde, passend bij de status. Dat geld werd dus onttrokken aan het onderwijs, in plaats van dat er werd geïnvesteerd in kwalitatief goed onderwijs.

Overijssel is een '7 '-provincie; loopt net iets achter op het Nederlandse gemiddelde. Maar Overijssel bezit faciliteiten als rust, ruimte, voor elkaar zorgen, sociale verbanden. De provincie bezit deze waarden in zo'n mate dat het op de lange termijn economisch renderend kan zijn. Overijssel bezit coulisselandschap, landgoederen, rust en kwaliteit, de oude boerentraditie (met mogelijkheden van omzetting tot landschapsbeheer, biologisch of zorgboerderij), ruimte voor studie en opdoen van kennis en sterke sociale netwerken. Wat betreft dat laatste scoort Overijssel juist boven het landelijk gemiddelde wat betreft vrijwilligerswerk. Dat zegt iets over de bereidheid om elkaar te helpen en wellicht daarmee de samenleving anders in te richten.

Femke Halsema geeft toe misschien wat optimistisch te zijn. Maar denken vanuit de noodzaak dat we onze levensstijl moeten veranderen, soberder moeten leven, zal alleen gebeuren als de kwaliteit van ons bestaan is gewaarborgd. Bijvoorbeeld de keuze om niet te shoppen op zondag, maar te wandelen in de natuur. Een alternatieve en nieuwe economie, biedt alternatieven voor geluk en status. Er is (politieke) moed voor nodig om van koers te veranderen en de bereidheid om samen te werken.